

ВІТЧИЗНЯНА ТРАДИЦІЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИМІРУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглядається проблема формування системи соціальної відповідальності підприємництва у її ретроспективі. Досліджуються форми прояву соціальної відповідальності бізнесу у контексті розвитку вітчизняного підприємництва другої половини XIX- початку XX ст. та її значення для сьогодення.

Ключові слова: підприємництво, соціальна відповідальність підприємництва, благодійництво, доброчинність, господарська традиція, економічна культура.

Виникнення і поширення підприємництва на постсоціалістичному просторі - закономірний об'єктивний процес ринкової трансформації економіки. Саме від того, наскільки успішно інститут підприємництва реалізує свій потенціал, залежить успіх реформ. Закономірним є те, що державні інституції країн з трансформаційною економікою головною метою економічної політики визначають створення відповідного інституційного середовища для становлення і розвитку підприємництва.

При дослідженні сутності підприємництва важливо розрізняти економічний зміст категорії підприємництва. В сучасній вітчизняній літературі, підприємництво подається в різних аспектах, зокрема як економічна категорія, як метод господарювання, як тип економічного мислення, як синонім ринкової системи тощо. Такі підходи доповнюють, збагачують і конкретизують розуміння економічної природи підприємництва. Досвід розвитку світового господарства дає можливість визначити засадничі принципи, що забезпечують ефективне функціонування інституту підприємництва, а саме: недоторканність інституту приватної власності, соціальна справедливість, стабільність правової та економічної системи. Важливим чинником формування підприємницького інституційного середовища є соціальна відповідальність бізнесу, вона виступає об'єктивною закономірністю трансформаційного суспільства, що пов'язано з тенденціями суспільно-економічного розвитку, зростанням вимог до процесу та результатів виробництва, перетвореннями інституту власності, лібералізацією економічних відносин, процесами формування системи соціального захисту. Ця діяльність

охоплює різноманітні напрямки, орієнтовані на задоволення нагальних потреб суспільства, й обумовлена специфікою соціалізації даного етапу розвитку та традиціями розв'язання соціальних проблем. На вибір форм соціалізації бізнесу впливають різноманітні чинники, зокрема соціально-економічний стан країни, досвід соціальної відповідальності підприємництва, національні особливості, прибутковість бізнесу, потреба суспільства, історичні та культурні традиції.

На сьогодні в Україні ще не сформувалася національна модель соціальної відповідальності підприємництва. Тому наразі актуалізується проблема винайдення шляхів оптимізації удосконалення механізмів соціальної відповідальності підприємництва, стимулювання громадської активності підприємців як ініціативного прошарку суспільства. Протягом століть традиція доброчинності виступала важливим елементом суспільного життя на Україні, й сьогодні гуманістичний підхід до ведення бізнесу є актуальним як у науковому, так і в практичному значенні.

Сучасна історіографія проблеми становлення та розвитку засад соціальної відповідальності бізнесу у другій половині XIX - на початку XX ст. репрезентована роботами О.Доніка [1], В. Ковалинського [2], Т. Лазанської [3], Ю. Хорунжого [4] та інших. Наукові розвідки відображають інтерес вчених до різних аспектів проблеми історії української доброчинності. Але питання соціальної відповідальності підприємництва комплексного історико-економічного аналізу не набуло. Ґрунтовні знання соціально- економічного розвитку минулого, вітчизняна господарська традиція можуть прислужитися як основа успішного розвитку інституту підприємництва, економічної культури, соціалізації економіки України та системної трансформації суспільства.

Метою цієї статті є науковий аналіз особливостей становлення вітчизняної підприємницької традиції в контексті дослідження тенденцій розвитку соціальної відповідальності бізнесу в другій половині XIX - початку XX ст.

Показовим історичним прикладом формування моделі соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу є становлення інституту підприємництва у другій половині XIX - на початку XX ст., зокрема у галузі цукроваріння, де відомими благодійниками й меценатами стали представники родин українських промисловців Яхненків та Смиренків.

Смиренко Федір Степанович, працюючи на князя М. С. Воронцова, домігся дозволу на оренду млинів на річці Вільшанці, що стало приносити дохід й дало змогу на зароблені кошти викупити себе з кріпацтва. В 20-х роках XIX ст. він разом з братами

своїєї дружини засновують комерційну фірму «Брати Яхненки-Симиренки», де успішно поєдналися комерційні здібності братів Яхненків та підприємницький хист Федора Симиренка.

Підприємницький інтерес членів родини переплітався з доброчинністю, культурною, духовною і національною діяльністю. В голодні 30-і роки XIX ст. торговий дім «Брати Яхненки-Симиренки» протягом кількох місяців давав борошно та інші продукти харчування 10 тис. нужденних, які з різних куточків України приходили до млина на «Яхнову дамбу». Під час Кримської кампанії фірма надала допомогу сумою в 10 тис. руб. постраждалим від війни. Підприємці постійно жертвували на різні церковні справи, допомагали бідним тощо. Навіть у дуже скрутні для фірми часи її фундатори фінансово підтримували «Київське товариство для допомоги бідним», яке станом на 1 січня 1879 р. мало від Торгового дому Яхненків-Симиренків дві тратти на 10 002 руб. 22 коп. [5]

Керівники фірми долучалися до розвитку української національної культури, виступали за навчання дітей рідною мовою, фінансували видання літератури та підручників українською мовою. Вони були одними з фундаторів журналів «Киевская Старина», «Україна» видавництва «Вік» та «Літературного товариства ім. Т. Г. Шевченка» (1873 р.), яке згодом стало неофіційною українською Академією наук. За їх активної підтримки у 1860 році вийшов у світ «Кобзар» Тараса Шевченка. Василь Федорович Симиренко надавав постійну матеріальну допомогу українській національній партії - ТУП, оплачував дефіцит журналу «Киевская Старина», виділяв кошти на утримання газет «Громадська думка», «Рада», «Літературно-науковий вісник». До вдячних Симиренкові інституцій належали українська «Родина», під егідою якої збиралися представники вітчизняної інтелігенції, «Товариство допомоги літературній науці» [6, С. 18]. На кошти підприємця видавалися твори Ольги Кобилянської, Павла Чубинського, Михайла Драгоманова, Михайла Коцюбинського. 10% своїх мільйонних прибутків В. Симиренко віддавав на розвиток української культури та літератури. Задля популяризації України в західному світі В. Симиренко передав кошти на організацію журналів німецькою мовою - «Rutenische Rewue» і «Ukrainische Rundschau» [6, С. 20]. Згідно з заповітом Василя Симиренка усе майно, що оцінювалося у 10 мільйонів руб., після смерті його дружини повинно було піти на потреби української культури.

Феномен соціальної відповідальності полягає в особливих зобов'язаннях підприємця і виступає як об'єктивна потреба не лише суспільства, а й самих підприємців, які

прагнуть знайти своє місце в конкурентному середовищі, свого споживача, зацікавити до співпраці національних і зарубіжних партнерів, висококваліфікованих спеціалістів.

З відновленням незалежності в Україні відродження інституту підприємництва та діяльність перших підприємців були інтуїтивними, тому сучасним діловим колам необхідно взяти на озброєння історичну традицію ведення бізнесу, особливо у сфері доброчинності та меценатства. Моделі соціальної відповідальності бізнесу не приживаються, якщо вони нав'язані міжнародними стандартами, законодавством чи будь-якими суспільними структурами, їх ефективність тим вища, чим конкретніша спрямованість і більш наглядний соціальний результат. Потреба суспільства у тій чи іншій формі соціальної відповідальності бізнесу складається під впливом націоментальних особливостей, сучасного етапу розвитку процесів соціалізації та тих конкретних проблем, які неможливо розв'язати без втручання бізнес-структур.

Список використаних джерел

- 1 Донік О. М. Родина Терещенків в історії доброчинності. /Донік О. М. - Київ, 2004. - 314 с.
- 2 Ковалинский В. Меценаты Киева. /Ковалинский В. - К.: Северин-пресс, Кобза, 1995. - 366 с.
- 3 Лазанська Т. І. Витрати підприємців України по забезпеченню соціальних потреб робітничого класу наприкінці XIX ст. / Лазанська Т.І. // Проблеми історії України XIX - початку XX ст.: Вип. 1. - К., 2000. - С. 114-136.
- 4 Хорунжий Ю. М. Українські меценати: Доброчинність - наша риса. / Хорунжий Ю. М. -К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. - 137 с.
- 5 ЦДІА України у Києві. - Ф. 442, оп. 533, спр. 205, арк. 34 зв.
- 6 Чикаленко Є. Спогади: 1861-1907. / Чикаленко Є. - Частина 3. - Львів, 1926.

Annotation. *The article examines the problem of social responsibility system formation its retrospective view. Forms of business social responsibility are analyzed in the context of domestic enterprise development of the second half of the XIX - the beginning of The XX centuries as well as their importance for today.*

Key words: *enterprise, social responsibility of enterprise, charity, economic tradition, economic culture.*